

Јулијана С. Деспотовић

Александра Д. Ракић

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за проучавање језика и књижевности

УДК 821.163.41.08-342 Олујић Г.
811.163.41'38

Оригинални научни рад
Примљен: 15. марта 2019.
Прихваћен: 12. априла 2019.

СТИЛСКО-ЈЕЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЗБИРКЕ БАЈКИ *СЕДЕФНА РУЖА И ДРУГЕ БАЈКЕ* ГРОЗДАНЕ ОЛУЈИЋ¹

Апстракт: Наш основни циљ у овом раду јесте да, анализирајући са лингвостилистичког аспекта бајке Гроздане Олујић, опишемо стилско-језичке карактеристике оних остварења која до сада нису била предмет анализе, као и да прикажемо она језичка изражајна средства којима истраживачи до сада нису поконили пажњу. Тиме би се употпунила слика о главним језичким карактеристикама овог жанра код Гроздане Олујић, и то пре свега оним карактеристикама које се односе на синтаксички ниво истраживања. Анализом бисмо показали и у чему се језик ових бајки разликује од језика народне бајке.

Кључне речи: бајка, синтаксостилеми, Гроздана Олујић, слободни неуправни говор.

1. УВОД И ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП

Књижевно дело Гроздане Олујић често је бивало предмет књижевно-теоријске, али не и лингвистичке анализе. А лингвистичкој, или прецизније, лингвостилистичкој анализи намеће се бајка као жанр, јер „говорити о језику неке збирке бајки – без обзира да ли је у питању ауторска или народна бајка – нужно подразумева троврсни говор: о језику бајки уопште, о језику типова бајки, као и о језику конкретног писца бајки” (Ковачевић 2012а: 254). Наша анализа темељи се, пре свега, на диференцијалним цртама између језика народне и језика ауторске бајке, будући да је „језик ауторских бајки савремених аутора умногоме поетизован, обогаћен савременим изразима, мудростима које су резултат науке и друштва” (Смиљковић 2006: 206).

¹ Овај рад настао је у оквиру пројекта 178014 „Динамика структура савременог српског језика”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Истраживањем језика и стила бајки Гроздане Олујић бавио се Александар Милановић (Милановић 2010), који истиче да на морфолошком, деривато-лошком и лексичком плану углавном остаје у оквирима стандарднога језика, али да се на синтаксичком плану постиже висок степен експресивности (Милановић 2010: 158–159). Стога ћемо настојати да у овом раду, полазећи од закључака до којих је Милановић дошао, проширимо синтаксостилистичку анализу бајки издвајајући оне синтаксостилеме који нису описани, а, осим тога, бавићемо се и преношењем туђега говора моделом слободног неуправног говора, што је најбитнија диференцијална црта језика народних и језика ауторских бајки (Ковачевић 2012а: 267). Корпус за наше истраживање чини збирка *Седефна ружа и друге бајке*².

2. АНАЛИЗА КОРПУСА

2.1. Међу најзаступљеније синтаксостилемске поступке убрајају се поступци осамостаљивања реченичних чланова, под којима се подразумева интонационо издвајање или изоловање неког реченичног конституента: синтаксеме, синтагме или клаузе. Изоловање реченичних конституената може бити разностепено, све до потпуног осамостаљивања (Петковић 1988: 231). Постоје четири основна типа осамостаљивачких поступака којима се једна нестилематична структура може трансформисати у стилематичну: просто издвајање реченичних конституената, издвајање реченичних чланова помоћу интензификатора „осамостаљивача”, издвајање реченичних компонената са њиховом пермутацијом и парцелација реченице (Ковачевић 2000: 342–352).

Под простим издвајањем реченичних конституената подразумева се такво синтаксичко преуређење реченице при коме се одређени реченични конституент одваја паузом, односно запетом или цртом у писаном тексту:

Али, свеједно: ма камо да се окренула Капљици се чинило да се, *блеђи ог корала*, у даљини њише њен Цвет. (20); Можда и зато што се Софроније лукаво, *из њирикрајка*, смешка. (49); Његова метлица изгледала је, *заиста*, јадно. (64); „Он, *сијурно*, зна где живе Мудри старци!” (83); Још је једино, *у њирикрајку*, орах стајао. (87); Младић, *у неверици*, протрља очи! (90); То је, *сијурно*, моја Звезда! (98).

У великом броју забележених примера просто издвајање реченичних конституената маркирано је употребом црте, при чему је осамостаљени реченични конституент смештен у финалну реченичну позицију „која је,

²Примери из дела навођени су према дигиталном издању, насталом као резултат пројекта „Антологија српске књижевности” Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft. Оригиналано издање дела налази се на веб-сајту www.ask.rs (Гроздана Олујић, *Седефна Ружа и друге бајке*, 2009).

углавном, ремаатског карактера” (Ћеклић 2008: 85). Употребом црте у овим примерима наговештава се долазак фокуса. За разлику од претходне групе примера, у којима су запетом издвојени другостепени реченични чланови³, у овој групи примера најчешће су интонационо издвојени предикати.

„Високо, све више, у плаву зеницу Сунца и ко зна куда још – *идем!*” (19); Као лептири, као вилин-коњици, као птице и он најпрезренији међу презренима – *леџи!* (32); Моја прва жеља је твој – *мач!* (40); Нечим тананијим од слуха, ипак, осети примицање девојчаних лаких корака и – *иошрча.* (41); Брата и сестре – *нема.* (51); Белутак је остајао спокојан и – *неразорив!* (69); Смех је пунио Кулу као што вода пуни суд – *до врха!* (80); „Ако никада нисам сањао – *сад сањам!*” (85).

Карактеристична одлика стила бајки Гроздане Олујић јесте издвајање вокатива у финалну позицију у реченици. Притом апелативност слаби, односно постаје фиктивна „због природе онога коме је вокативни израз привидно упућен иако га он не може разумети, што су, пре свега, неживи конкретни или апстрактни објекти” (Пипер и др. 2005: 651). Примарна функција оваквог вокатива јесте изражавање емоционалног става и именовање онога на шта се тај став односи. У нашем корпусу ову функцију имају супстантиви *иуја* и *мајка* и супстантивне синтагме чији су управни чланови ове лексеме:

Као рођена сенка свуда где год би крочио пратио га је смех, *иуја црна!* (16); Јурио за њима, не јурио – стићи их нећеш, *мајко рођена!* (47); Како су светлела, *мајко мајчице!* (48); Како би човек по води корачао, *иуја јолема?* (49); Горама и пустињама ходајући смишљао је како да превари страшну птицу, а она му помоћ нуди, *иуја!* (58); Како је пекло сунце, *мајко рођена.* (61); Све прљавији бивао је град, *иуја црна!* (63); Кад да са дечаком мало поприча, *иуја црна!* (78); Имао би с ким да се поигра, с ким да поприча: доста му је да прича сам са собом, *мајко рођена!* (78).

Издавање реченичних чланова интензификатором представља језичко-стилистички поступак у коме се реченични члан из свог окружења издваја употребом интензификатора „осамостаљивача”, тј. интензификатора *и шо* и *али*, који се наводе испред интонационо издвојеног члана, привлачећи притом на њега логички и емфатички акценат. У нашем корпусу ретки су примери за овај тип осамостаљивања:

Један једини пут у веку цвета тај Цвет, *и шо* само у часу кад рог месеца дотакне врх Сребрне Горе. (12); Тако је од туђег смеха и своје туге почео да

³У литератури по правилу се поступак издвајања реченичних конституената везује искључиво за другостепенне реченичне чланове (Ковачевић 2000: 344).

живи Дрвосеча, надајући се, ипак, да ће се једнога јутра пробудити са својим старим лицем, ружним, истрошеним, али својим. (16); [...] а за то време Каплица је путовала, мало стешњена у устима рибе, али безбедна. (20); Столица се насмеја још једном, али тише. (74).

Издавајње реченичних компонената са њиховом пермутацијом укључује два синтаксичко-стилистика поступка: просто издавајње или издавајње интензификатором и измештање издвојеног члана из његове основне синтаксичке позиције. Издвојени члан се најчешће измешта у финалну позицију. Као што наш корпус показује, карактеристика стила бајки Гроздане Олујић јесте измештање различитих детерминатора интензификатором у финалну „јаку” позицију у реченици. Притом се најчешће интонационо издавајају конгруентни атрибути у супстантивним синтагмама њиховим смештањем у постпозицију у односу на управни члан синтагме. У нешто мањем броју примера из основне синтаксичке позиције издавајају се начински прилози, којима се детерминише радња у предикату:

Од истока ка западу кретале су се и златне главе његових војника прве године, *шреће, сџо шреће*. [←прве, *шреће, сџо шреће* године] (6); Откад Месечев Цвет расте? – рече неко и насмеја се, *шрезриво*. [←*шрезриво* се насмеја] (11); И само што је трепнуо избистри се први извор, *груји, шрећи, сџо и шрећи*. [←први, *груји, шрећи, сџо и шрећи* извор] (14); Над њом је било небо, под њом зањихано поље мака, *црвено и бескрајно*. [←*црвено и бескрајно* поље мака] (23); Протрчаше кроз њу јелени и кошуте, настани се у крошњама шарено јато птица, али некадашњи дечак са Пешчаре још увек је стајао крај свог бунара, гледао у њега, а на ветру му се лепршала коса *бела, бела*⁴. [←*бела, бела* коса] (85).

Како наш корпус показује, у бајкама Гроздане Олујић измештање редних бројева у функцији конгруентних атрибута у супстантивним синтагмама из основне синтаксичке позиције неретко прати и њихово градирање. Притом функцију конгруентних атрибута уз именице имају углавном исте лексеме (прве године, *шреће, сџо шреће* (6); први извор, *груји, шрећи, сџо и шрећи*... (14)). Градирани асиндетски низ завршава се хиперболом, што доприноси повећању експресивности и стилематичности исказа не само на синтаксичком, већ и на семантичком плану.

Потпуно осамостаљивање неког реченичног конституента (синтаксеме, синтагме или клаузе) назива се парцелацијом. То је интонационо, интерпункцијско и позиционо издавајње „језичке јединице која на логичком плану

⁴Овај пример посебно је експресиван јер у њему, поред тога што је стилски обележен ред речи (конгруентни атрибут је у постпозицији у односу на супстантив који детерминише), долази до понављања детерминатора (бела, бела) са његовим интонационим издавањем у финалну позицију у реченици. Овакво двоструко, узастопно понављање реченичних конституената назива се епизеуком (Багић 2012: 113, Ковачевић 2000: 325–326)

posmatranja iskaza čini koherentnu celinu [...] sa smisaonom celinom u odnosu na koju se sada intonacijom i pozicijom *jezički automatizuje*” (Радовановић 1990: 118). Парцелацијом се реченица рашчлањује „и на линераном синтагматском плану и на виртуелном језичком” (Пипер и др. 2005: 565), казивање се динамизира, а ритмичка организација прозног текста се онеобичава. Парцелација је карактеристична за делове текста које карактерише афективност и емоционална обојеност, у којима долази до изражаја ауторов субјективни доживљај света (Пипер и др. 2005: 565–566). У нашем корпусу парцелисане су лексеме, синтагме, али и читаве клаузе.

У нашем корпусу у малом броју примера потпуно су осамостаљене лексеме. Како Радовановић (1990: 118–119) примећује, на нивоу лексеме парцелацији подлежу првенствено именице и то оне реализоване у периферним синтаксичким функцијама, посебно оним у сфери предиката. Међутим, у нашем корпусу ситуација је другачија. На нивоу лексеме функцију парцелата у највећем броју примера имају придеви и друге врсте речи којима се детерминишу именице⁵:

Гле, бисер! *Лейоџан!* (4); Зато што је река најмоћнија, најјача! *Најмугрија!* (68); Дајем вам три дана да из мог срећног Царства истребите цвеће. *Све!* (92).

У знатно већем броју примера у нашем корпусу парцелисане су синтагме. Притом су најчешће парцелисане супстантивне синтагме, што је аналогно парцелацији супстантива на нивоу лексеме:

Је ли то што је чуо био шум таласа? *Прича о животињу њод морем?* (4); Какви су то лепотани били! *Сви високи, сви ситасији, сви усјавни.* (6); Баш је будала Капљица! *Будала будаласија!*⁶ (20); Ах, како сам лепа! *Најлејша на свеиу!* (21); Зашто ђавола зове? *Царсјиво смриши?* (29); Која је тако хитра? *Тако мугра?* (43); Сада си моја обала! *Моје дно!* (67)⁷.

Наведени примери показују да се на нивоу синтагме у бајкама Гроздане Олујић најчешће парцелишу синтагме у позицији предикатива, чиме се „спецификује садржај предикатског израза и уједно прецизније квалификује субјекатски аргумент” (Пипер и др. 2005: 567).

⁵Стевановић (1986: 109) наводи да се накнадно везивање детерминатора за управне речи може оправдати њиховим накнадним јављањем у свести или накнадним осећањем потребе од стране говорног лица да се додају управним речима. Притом, детерминатори на изванредан начин постају аутономни и интонационо се издвајају.

⁶У овом примеру парцелисана синтагма је експресивна и када се посматра изоловано. Како управни и зависни члан синтагме имају заједничку коренску морфему, у синтагми се реализује парагменон (Багић 2012: 237).

⁷Понављањем детерминатора *моја* (мезоанафором) доприноси се повећању динамичности и експресивности исказа.

У нешто мањем броју примера у нашем корпусу забележена је парцелација независних клауза, саставних, раставних и супротних:

Је ли прошао тренутак? Или је *чишаву вечности њушвала*? (4); Она је тражила и налазила свет у себи. *А зрно бисера расло је и круињало*. (4); Изнад ње је исто небо, исто сунце на небу, исти песак, исти Цвет. *Али, зашто су им сећања друјачија?* (22); Била је тако мала, тако стара, једва се њом могао почистити праг или отирач испред врата. *Али, била је устрајна*. (64).

Посебан стилски ефекат показују примери у којима је у парцелисаној независној клаузи елиптиран глагол:

У читавом овом проклетом свету он је – сам! *И нигде ни браћа, ни друја*. (33–34); Тако Цар стече мир. *А Царство?* (35).

Како је парцелација реченичних конституената значајна одлика језика бајки Гроздане Олујић, посебну пажњу треба посветити примерима у којима се јавља више парцелата у низу:

Кроз саму срчику Цвета прође језа: сам! Сам сред пустиње. Сам под окрутним оком сунца! Сам! (19); Његова метлица изгледала је, заиста, јадно. *Али, чистила је. Чистила!* (64); [...] али ја сам ту. *У теби. У иравама, у лишћу, жаби, звезди, зрну ирашине, сунчаној зраци*. (81).

Први наведени пример показује висок степен експресивности и стилематичности. У овом примеру може се приметити комбинација више осамостаљивачких поступака. Пре свега, уочава се смештање придева *сам* у финалну позицију у реченици и његово интонационо издвајање. У наредна три исказа, придев *сам* понавља се анафорски, притом је у прва два парцелата спацијално детерминисан (осамостаљују се придевске синтагме). Након осамостаљивања синтагми, парцелише се само лексема *сам*.

У примеру са стране (64) прво је парцелисана адверзативна клауза, а потом лексема. Приметно је да и у овом примеру долази до понављања лексеме *чистиши*, док је последњи пример катафорички организован. У првој реченици наведен је неидентификовани општи појам (*иу*), на који се надовезују парцелати у локативу. Први парцелат чини заменица *иу* у локативу. Други парцелат представља локативни низ, који почиње анафорским понављањем предлога *у*, а потом се до краја асиндетски нижу супстантиви и супстантивне синтагме.

2.2. У литератури (Милановић 2010, Мићић 2010) је већ назначено да језик бајки Гроздане Олујић одликује честа употреба узвичних и упитних реченица.

Узвичне реченице стилски су ефектније од осталих врста реченица. „Основа њихове стилске ефикасности јесте емоционалног карактера, а реализује се

прије свега снажном интонацијом, с оштрим истичањем ријечи на којој лежи реченички акценат и која је непосредни носилац израза емоције.” (Миновић 1970: 97) У нашем корпусу узвичне реченице срећу се и у приповедачевом говору и у говору ликова.

У приповедачевом говору узвичне реченице конструисане су најчешће по истом моделу. По правилу у низу долазе две реченице или више њих. Притом, ови реченични низови анафорски су повезани и творени по моделу синтаксичких паралелизама, с тим што се након инкоативне реченице помоћни глагол *бити* елиптира. Комбиновањем наведених стилских поступака исказ се ритмизира и динамизира:

Како су раскошни били корали! Како умиљати гласови морских звезда! (20); Како је далеко била светлосна чаша неба! Како недостижан Цвет! (21); Како је жарило! Како болело! (25); Како су само запињали! Како журили! (30); Колико је рибара на свету! Колико риба! (43); Како си чворноват! Како ружан! (87).

Посебну експресивност показују примери у којима се поред наведених синтаксичких поступака јављају експресивни звици (*ој*, *ах*), односно вокативне конструкције (*мајко рођена*).

Ој, како је беснела река! Како расла од изненада надохлих вода! Како журила ка мравињаку. (33); *Ах*, како је блистала трпеза! Како се смешио град! (37); *Ој*, како су се златиле рибе кроз танка окца мреже! Како беласале шкољке и пужеви као тек рођена месечева деца! (43), Како је пекло сунце, *мајко рођена*. Како звиждао ветар! (61); *Ој*, каквих је ту чуда било! Каквих лица! (77).

У говору ликова узвичне реченице такође карактерише понављање реченичних конституената. Таква понављања јављају се у оквиру једне реченице (примери са стране (19)) или су поновљени елементи потпуно осамостаљени (примери са страна (53), (76) и (79)). Може се приметити да су понављања организована тако да се један реченични конституент понавља и на почетку и на крају, с тим што се у примерима са стране (19) та понављања реализују у оквиру једне реченице, тј. јавља се просаподоза, односно киклос, а у осталим примерима исти реченични конституенти понављају се на почетку једне реченице и на крају наредне реченице, дакле, у њима се реализује анаеপিфора⁸:

Морам отићи, *морам*, *морам*! (19); Вратићу се, *враћиии*⁹! (19); Пењи се, капетане! *Пењи*! (53); Мораш остати! *Мораш*! (53); Баш то хоћу! *Баш иио*! (76); Победио сам! *Победоу*! (79).

⁸Више о фигурама понављања видети у: Ковачевић 2000: 287–318.

⁹У овом примеру лексема *враћиии се* не понавља се у истом граматичком облику. Према томе, у овом примеру реализује се полиптотон.

У упитним реченицама интонација представља „најснажније sredstvo izraza upitnog značenja” (Миновић 1970: 98). Поред правих упитних реченица, уз које долази одговор саговорника, у „emocionalno snažno obojenom umjetničkom stilu” (Миновић 1970: 98) јављају се и упитне реченице уз које не долази одговор – реторска питања. Под реторским питањима подразумевају се реченице које су по форми упитне, а по значењу изјавне. Употребом реторског питања мисао се афективно предочава, објективни начин говора замењује се субјективним, притом је учинак надређен садржају, а конотација денотацији (Багић 2012: 271–272). Иако су реторска питања сама по себи стилогена, посебан стилски ефекат имају када се комбинују са другим синтаксостилистичким поступцима. Међу тим поступцима, у нашем корпусу најчешће се јављају онеобичења реда речи (присутна у свим наведеним примерима), односно интонациона издвајања (пример са стране (24)).

Је ли чудо што су му буђења била најмучнија? (16); Зар није, мимо све деце, из сузе рођен? (24); Је ли чудо што схвати Лепотица како свима око себе смета? (28); Зар се Цар другачије но царски и смео држати? (35); Зар је подвиг поштеног преварити? (55); Је ли чудо што дечак пожелe да као птица некуд одлети? (82).

У бајкама Гроздане Олујић реторска питања често се јављају у низовима. Ови низови повезани су анафорским понављањем упитних речи. Поред тога, у неким од ових примера јављају се синтаксички паралелизми, као што је случај са примерима са страна (2), (3), (31). Притом, у примерима са страна (2) и (3) у поновљеним конструкцијама елиптиран је помоћни глагол *бити*:

Шта је искрење морскога дна према његовом сјају? Шта цветови корала према цветовима јасмина? (2); Шта су таласи према ветру? Шта шум мора према песми трава и птица? (3); Је ли могао Белко да не примети како зелена жаба више од славујеве песме цени свој крeкет? Је ли могао да не види како пуж мисли да је најпаветнији на свету? (31); Зар му нису звездочатци још при рођењу прорекли да ће памећу и величином надмашити сто и једног бившег Цара? Зар му нису због тога наденули име Мики-Но, што на језику Царства значи: Велики и највећи? Зар му нису, касније, доглавници то име заменили са Микики-Мики-Но? (35).

2.3. Осим наведеним и анализираним синтаксостилистичким цртама, посебно се од језика народне бајке разликују бајке Гроздане Олујић (а и уопште ауторске бајке) преношењем туђега говора. Док су у народној бајци глас приповедача и глас јунака јасно одвојени, у ауторској бајци они се преплићу у форми слободног неуправног говора. У слободном неуправном говору „с апстрактно-граматичке тачке гледишта – говори аутор, док с тачке гледишта стварног смисла целог контекста – говори јунак” (Бахтин 1980: 164). „Слободни неуправни говор има граматичке особине неуправног говора (прије

свега употребу глаголског и замјеничког лица као у неуправном говору), али га од модела неуправног говора строго диференцира непостојање ауторске дидаскалије (тј. управне клаузе) и непостојање везивног елемента” (Ковачевић 2012б: 27). Овакав модел преношења туђега говора иначе је карактеристика модерне прозе, а у бајкама Гроздане Олујић налазимо га у великом броју примера¹⁰:

а) Сав ужаснут, потрча Дрвосеча ка жбуну где је оставио врећу с лицима. *Можда би [←бих] неким друћим ово ђаволско моћао да ирејокрије [←ирејокријем]? (16); – Нисам ја поп! – одсече Дрвосеча. Али, кад га војник упита шта је, он саже главу. Заиста, иша је [←сам]? Чије је [←сам] лице у мраку, у брзини навукао? (17); Али, на сва њена питања људи су само слегали раменима. Шша јој [←иш] је ишако младој и лејој? Заишо ђавола зове [←зовеш]? Царство смрши? Па, нико се одане није враишо да иуш каже! (29); Баш да му [←ми] овоја иуша не иодвали [←иодвалиши]! Нека сшоји [←сшоји] насред њиве и илаши свраке и дечаке. Старац седе на праг колибе и загледа се у поље. Меко су се спуштале последње зраке сунца, а Страшило се њихало на поветарцу. Још мало па ће роса, па месец. На месечини је бостаниште чудесно. Испуштају диње своје слатке мирисе, брује зрикавци, а у нежној струји месечине плове звезде и свици са својим бисерним лелујањем. Али, иша се шо ишамо, насред бостанишиша збива? Је ли мојуће да је Софроније к њему [←мени] кренуо? (48); Угледао ју је само једном, и никад више. Да ли је иобејла ишо је [←сам] викнуо да рибарима не квари лов, или ишо је [←сам] иошрчао ка њој? Још увек му је у глави како је, одједном, нестала, као да су је однеле водене виле. Одакле ли сада долази? (49); Дечак блећи од кромпирове клице наслони чело о стаклени зид своје куле. Ах, до ђавола. Па он [←ја] је-два да се и разликује [←разликујем] од шарене рибе из сшакленке (51).*

У литератури је већ наглашено да од неуправног говора слободни неуправни говор разликује непостојање глагола и субординираног везника и могућност употребе експресивних јединица (узвика, питања, елиптичних исказа и сл.), док га од управног говора диференцира слагање категорије лица из тачке гледишта аутора и изостанак ортографских знакова (Ковачевић 2012б: 30). Претходно наведени примери управо показују могућност употребе експресивних јединица, чиме се слободни неуправни говор приближава моделу управног говора. У њима, међутим, изостају ортографски маркери управног говора, а то су наводници или црта. Ипак, у појединим примерима задржано је нешто од ортографске обележености управног говора, а то је употреба двотачке након ауторске дидаскалије. Наиме, приликом преношења управног говора, уколико се ауторска дидаскалија налази у препозицији, мора је пратити двотачка, која долази пре навођења туђега говора. У приме-

¹⁰ Курзивом је истакнут слободни неуправни говор, док се у загради даје реконструисана форма управног говора.

рима који следе, чак и када у њима нема ауторске дидаскалије¹¹, пре туђега говора долази двотачка, чиме се овакав модел приближава моделу управног говора:

б) Отвори Дрвосеча врећу и загледа се у маске: *баш је [←сам] згодан млади војник! Кају на лево сѣрану накривио, усѣа у осмех развукао – која се девојка не би окренула за њим [←мноm]?* (16); – Хвала ти, кћери! – рече бакица и упита је чиме би јој се могла одужити. Али, Лепотица слеже раменима: *све она [←ја] има [←имам]! И ѿродицу и дом, ишѣа би [←бих] још моѣла да ѿжелеи [←ѿжелеим]?* (27); Мислио Старац, премишљао шта да ради. Мисли су му као бумбари у пролеће зундарале. Коначно, смисли: *ѿосѣавиће [←ѿосѣавићу] Сѣрашило* (47); Намршти се Старац: *има ли икоѣ лукавијеѣ од Софронија? Сиѣурно ће му [←ми], оѣеѣ, ѿонудиѣи размену! Колико му [←ми] је ѿуѣа узео најлеишу лубеницу за шарана још неуловѣеноѣ? Па ѿосле: лубеница ѿоједена, шаран весело ѿлива, а Софроније се смеје* (47); Протрља Старац очи: *сања [←сањам] ли он [←ја]? Ах, ѿокварењак један! Закачио месец за шешир као некада белу ружу, и леиѣи ка највећој лубеници, баш оној осѣавѣеној за семе. Е, да је не доѣраби [←доѣрабиш]!* (48); – Док има пријатеља и новаца ће се наћи! – просу Варалица три дуката пред себе, нека не брине трговац... *Живоѣи је овај ѿн мука! Зар он [←ја], до јуче срећан, ноћас не ѿроклиће [←ѿроклићем] своју судбину? Разболела му [←ми] се млада жена, на коцки блаѣо изѣубио, а ничеѣ нема [←немам] на ѿродају, сем неколико сѣѣѣина оваца... – затресе косом Варалица, а трговац се почеша по челу и предложи: за шесѣи сѣѣѣина злаѣиника он ће му [←ја ћу ѿи] овце оѣкуѣиѣи, сѣасѣи ѣа [←ѣе] од срамѣѣе. Можда би од некоѣ друѣѣѣ добио ѿриѣѣѣи више, али ко зна колико би ѿребало да чека [←чекаш].* Стави трговац врећу с златницима на сто, а Варалица је благо одгурну руком. *Нека, касније ће [←ћемо] о ѿоме, морао би [←бих] оѣа да ѿриуѣиѣи [←ѿриуѣиѣам]...* Али, не да се трговац! *Није он [←нисам ја] месечево млеко ѿио: нека ѿрода [←ѿродај] одмах, или никак!* (55).

Примери издвојени под б), осим ортографском маркираношћу, одликују се и навођењем ауторске дидаскалије¹², која у већини случајева није сачињена од глагола говорења (тзв. *verbum dicendi*). Такав тип ауторске дидаскалије уочен је и приликом навођења управног говора у бајкама Гроздане Олујић, а и у једном и у другом случају „примарна семантичка улога му је да изрази напоредну или узастопну акцију говорника, чиме га на посредан начин и идентификује” (Мићић 2010: 130).

¹¹ Ненавођење ауторске дидаскалије и јесте једна од главних карактеристика слободног неуправног говора, а уколико до огрешења о њу дође, такав модел преношења туђега говора може се назвати полуслободним неуправним говором (уп. Ковачевић 2012б).

¹² У наведеним примерима ауторска дидаскалија истакнута је подвлачењем.

3. ЗАКЉУЧАК

Након проведене анализе, као најзначајније синтаксостилистичке поступке у бајкама Гроздане Олујић можемо навести осамостаљења различитог степена, као и честу употребу упитних и узвичних реченица. Сви ови језичко-стилски поступци уједно чине диференцијалне црте између језика народне и језика ауторске бајке. Ипак, најважнију језичку разликовану црту између ова два типа бајки чини постојање слободног неуправног говора у ауторској бајци, а то је синтаксички и стилистички поступак који Гроздана Олујић у својим бајкама често користи. Осим тога, све наведене и анализирани стилско-језичке карактеристике подразумевају и специфичну употребу интерпункцијских знакова (црте, двотачке, упитника, узвичника), па можемо рећи да ауторка свој текст подвргава и бројним графостилемским онеобичајењима.

ИЗВОР

Олујић (2009): Гроздана Олујић, *Седефна ружа и грује бајке*, доступно на: www.ask.rs.

ЛИТЕРАТУРА

- Багић (2012): Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Zagreb: Školska knjiga.
- Бахтин (1980): Mihail Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*, Beograd: Nolit.
- Ковачевић (2000): Милош Ковачевић, *Стилска и грамашка стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић (2012а): Милош Ковачевић, *Лингвистилска књижевна шекспира*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Ковачевић (2012б): Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Српски језик*, XVII/1–2, Београд: Филолошки факултет, 13–38.
- Милановић (2010): Александар Милановић, Језичке и стилске карактеристике бајки Гроздане Олујић, *Бунтовници и сањари: књижевно дело Гроздане Олујић*, Београд: Учитељски факултет, Београд: Академија, 157–167.
- Миновић (1970): Milivoje Minović, *Rečenica u prozним djelima Rastka Petrovića: pitanja dinamičnosti stila naše savremene umjetničke proze (sintaksičko-stilistička studija)*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Мићић (2010): Вишња Мићић, Фигуре конструкције у бајкама Гроздане Олујић (дидактичко-методички аспект), *Савремена књижевност за децу у науци и настави*, Јагодина: Педагошки факултет.
- Петковић (1988): Новица Петковић, *Два српска романа: студије о Нечистијој крви и Сеобама*, Београд: Народна књига.

Пипер и др. (2005): Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Сре-то Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синџакса савременоја српској језика: ѓросја реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Нови Сад: Матица српска.

Радовановић (1990): Milorad Radovanović, *Spisi iz sintakse i semantike*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad: Dobra vest.

Смиљковић (2006): Стана Смиљковић, *Ауџорска бајка*, Врање: Учительски факултет.

Стевановић (1986): Михаило Стевановић, *Саверемени српскохрвајски језик II: Синџакса*, Београд: Научна књига.

Теклић (2008): Нина Теклић, Синтаксостилеме реда ријечи оформљене поступцима осамостаљивања претфокусном паузом, *Узданица: часопис за језик, књижевности, уметности и педагошке науке*, V/2, Јагодина: Педагошки факултет.

Julijana S. Despotović
Aleksandra D. Rakić
University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Center for the Study of Language and Literature

STYLISTIC AND LINGUISTIC FEATURES OF GROZDANA OLUJIĆ'S COLLECTION OF FAIRY TALES *SEDEFNA RUŽA I DRUGE BAJKE*

Summary: The main goal of this paper is to analyze Grozdana Olujić's fairy tales from the aspect of linguo-stylistics and to examine stylistic and linguistic characteristics and devices of the fairy tales that have not been the object of research studies. The paper aims to give a deep insight into the main linguistic features of the genre used by Grozdana Olujić, primarily at the syntactic level of analysis. The differences between literary fairy tales and folktales are examined as well.

Keywords: fairy tale, syntactical stylistic devices, Grozdana Olujić, free indirect speech.